

**Toshkent Davlat Sharqshunoslik Instituti
Sharq filologiyasi va tarix fakulteti
Eron-afg'on filologiyasi kafedrası**

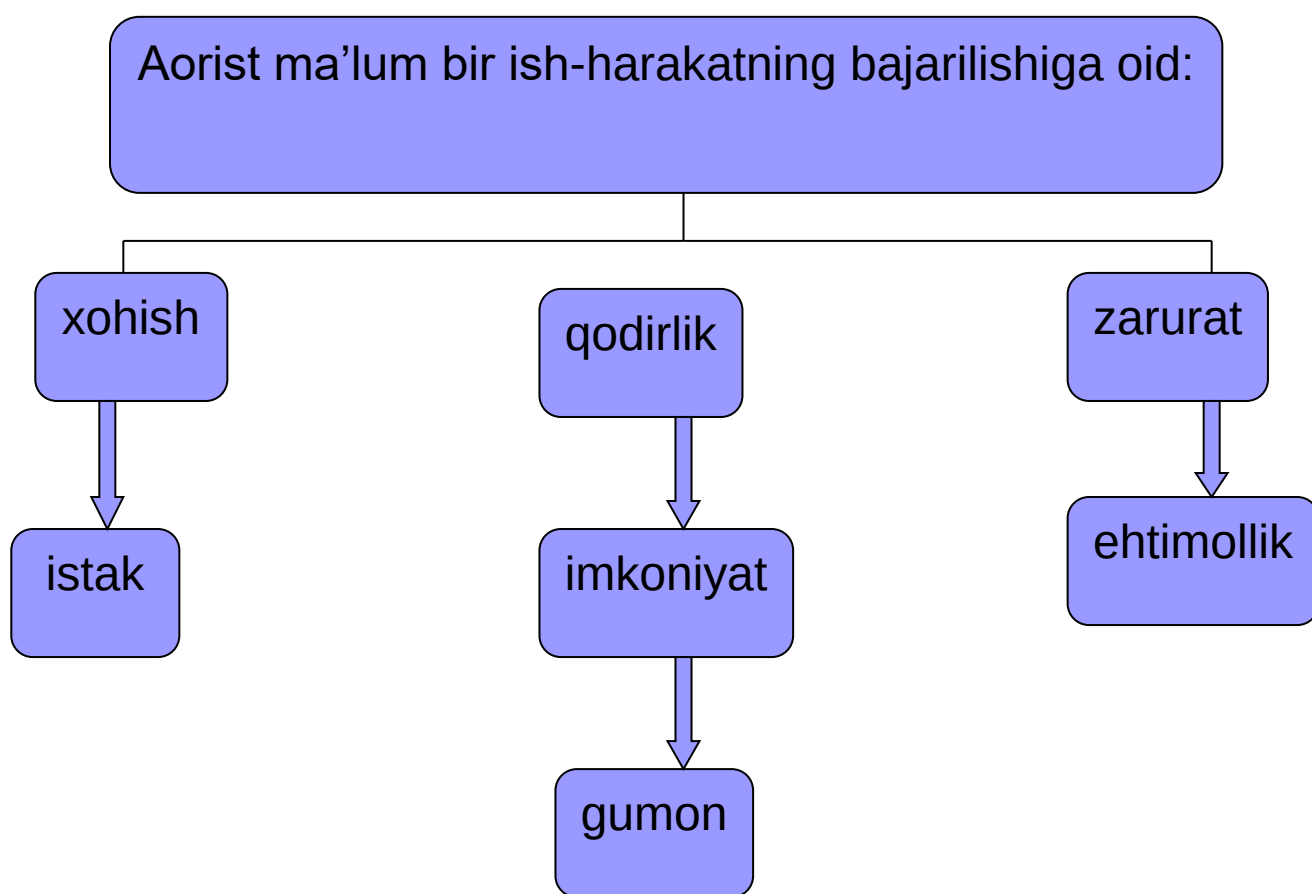
**1-kurs fors-ingliz guruhi talabasi
Qosimxo'jaeva Vaziraning
Fors tilidan tayyorlagan**

REFERATI

Toshkent 2011

HOZIRGI ZAMON SHART ISTAK MAYLI (AORIST)

Hozirgi-zamon shart-istak mayli fors tili grammatikasida *mo'zore'-e eltezomi* deb atalsa ingliz tilida “*aorist*” deb yuritiladi. Bu grammatik kategoriya shart-istak mayli deb atalsa ham, gapda shart va istakdan boshqa yana bir qancha ma'nolarni anglatib keladi.

Aoristning yasalishi:

Shaxs-son qo'shimchalari+hozirgi zamon fe'l negizi+ به be.

Masalan:

خواندن xondan

h.z.f.n=خوان xon

Birlik

Ko'plik

بخوان Bexonam	O'qiymi? O'qitaymi
بخوانی bexoni	O'qisang,o'qigin
بخواند bexonad	O'qisa,o'qisin

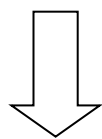
بخوانیم bexonam	O'qiylik,o'qisak
بخوانید bexonid	O'qisangiz,o'qingiz
بخوانند bexonand	O'qisalar,o'qisinlar

Aoristning bo'lishli shaklida 2ta urg'u mavjud:

Asosiy urg'u به be old
qo'shimchasiga tushadi

Ikkinchi zaifroq urg'u
shaxs-son
qo'shimchalariga tushadi

Murakkab fe'llardan aorist 2 xil usulda yasaladi:

- Kor beko'nam= کارکنم kor ko'nam-ishlasam, ishlay
- Kor beko'ni= کارکنی kor ko'ni-ishlasang, ishla
- Kor beko'nad= کارکند kor ko'nad-ishlasa, ishlasin

Prefiksli fe'llardan aorist yasalganda be old qo'shimchasi tushib qoladi:

Bar xostan بر خواستن

Bar xizam-tursam, turay بر خیزم
turaylik
Bar xizi-tursang بر خیزی
Bar xizad-tursa, tursin بر خیزد
tursinlar

Bar xiz بر خیز h.z.f.n-

Bar xizim-tursak, بر خیزیم
Bar xizid-tursangiz بر خیزید
Bar xizand-tursalar, بر خیزند

Hozirgi-kelasi zamon shart-istak maylining bo'lishsiz shakli yasalishi:

Shaxs-son qo'shimchalari+hozirgi zamon fe'l negizi+نه

Masalan:

Beguyam-aytsam, aytay بگویم

Naguyam-aytmasam, aytmay نگوئی

Kor beko'nam-ishlasam, ishlay کار بکن

Kor nako'nam-ishlamasam, ishlaymay کار نکنم

Bar xizam-tursam, turay بر خیزم

Bar naxizam-turmasam, turmay بر نخیزم

■ **Eslatma:**

- **بودن** *budan*-bo'lmoq,emoq fe'li aorist shaklida kelganda **به** *be* old qo'shimchasini olmaydi.

■ **Birlik**

- باشم *Bosham*-bo'lsam
- باشى *Boshi*-bo'lsang
- باشد *Boshad*-bo'lsa

ko'plik

- باشيم *boshim*-bo'lsak
- باشيد *boshid*-bo'lsangiz
- باشند *boshand*-bo'lsalar

- 2 .Old qo'shimchali fe'llar va murakkabfe'llardan aoristning bo'lishsiz shakli yasalayotganda **نه** *na* inkor yuklamasi fe'l qismiga qo'shiladi.

- **کار کنم** *Kor ko'nam*-ishlasam, **فرا نگیرم** *faro nagiram*-qamrab *olmasam*.

- 3. Hozirgi zamon negizi unli tovush bilan boshlanuvchi yoki tugovchi fe'lning aoristdagi imlo qoidasi xuddi hozirgi-kelasi zamon fe'li kabi bo'ladi.

**Aorist asosan quyidagi
gaplarda ishlatiladi:**

**Orzu-istak bildirgan soda
gaplarda;**

**Modal fe'llar va modal
so'zlardan so'ng;**

Maqsad ergash gaplarda;

**To'ldiruvchi ergash
gaplarda;**

Shart ergash gaplarda

Aoristning soda gaplarda quyidagi holatlarda ishlatiladi:

Harakatga undash, yumshatilgan buyruq ma'nolarida.
بنويسم Benavisam-(kelinglar)
yozamiz, yozaylik(mi)
بگويم Beguyam-(kelinglar)aytamiz,
aytaylik(mi)

Xohishni, ikkilanishni bildirayotgan soda so'roq gaplarda ishlatiladi:
بخوانم Bexonam-o'qiymi?
او ham beyoyad-u ham
kelsinmi?
اینجا باشیم Injo boshim-shu yerda
bo'laylikmi?

Yuqoridagi ma'nolarni ifodalash uchun aorit oldidan
بیا beyo-kel, بیاید beyoyid-
keling yuklamalari ishlatilishi
mumkin.
برویم Beyo beravim-kel,
ketdik; kel ketaylik
بیاید Beroyid berovim-

3 shaxs birlikda بگذار bego'zor-
qo'y, qo'yaver yuklamalari
ishlatilishi mumkin.
بگذار بخواند Bego'zor bexonad-qo'y
o'qisin; qo'yaver o'qiyversin.
بگذار برود Bego'zor beravad-qo'y
ketaqolsin; qo'y ketaversin; mayli
ketsin.

Shart –istak maylining modal so'zlar va modal fe'llardan so'ng
ishlatilishi

**Modal fe'llar deb gapning tarkibida
ishlatilganda o'z mustaqil ma'nosini
yo'qotib, asosiy ish-harakatni ifodalovchi
fe'lga nisbatan qo'shimcha ma'no
anotatuvchi fe'llar so'z avtiladi**

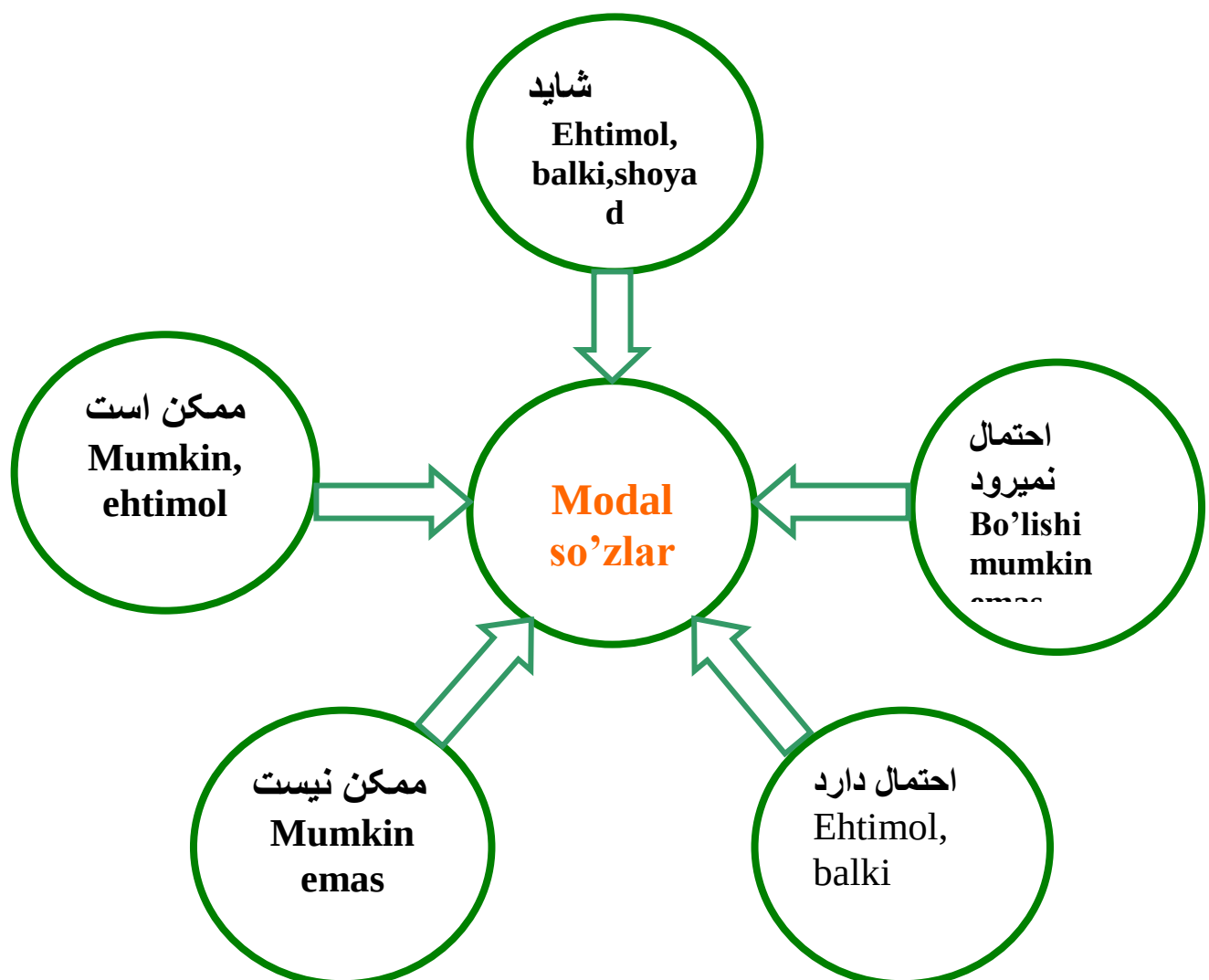
Modal fe'l (so'z)+aorist

خواه - خواستن
xohlamog,
istamoq

توان - توانستن
Qodir
bo'lmoq

باید - بایستن
Kerak
bo'lmoq

Fors tilidagi
modal fe'llar

- هوا سرد است شاید برف ببارد.
- Havo sovuq, ehtimol qor yog’ar.
- Bir – ممکن است بعد از چند ماه کار علمی خود را بپایان برساند.
- necha oydan so’ng o’z ilmiy ishini tamom qilishi mumkin.
- Ertagacha uni ko’rishim – احتمال نمی رود تا فردا او را ببینم.
- ehtimoldan uzoq.

Quyidagi bog’lovchilardan so’ng kelgan gapning kesimi ham aorist shaklida bo’ladi:

Pish az inke, پیش از اینکه qabl az inke	...dan avval, ...dan ilgari
Pas az onke, پس از آنکه bad az onke	...dan keyin, ...dan so’ng
Bi onke, بی آنکه bedun-e inke	...masdan

خواستن

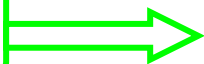

خواه

Bu kitobni o'qimoqchiman. – می خواهم این کتابرا بخوانم.

Do'stim fors tilini o'rganmoqchi (o'rganishni xohlaydi). – دوستم می خواهر زبان فارسی را یاد بگیرد.

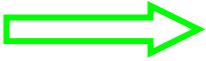
توانستن

توان

Men fors tilida so'zlasha olaman. – من می توانم به زبان فارسی حرف می زنم.
U bu jumlanı forschaga tarjima qila oladi. – او می تواند این جمله را به فارسی ترجمه بکند.

بایستن

بای

Bu modal fe'l doim III shaxs birlikda turadi.

Biz soat to'rtida stadiongga borishimiz kerak. – ما باید ساعت چهار به ورزشگاه برویم.

U bu yerga kelishi kerak. – او باید اینجا بیاید.

Modal fe'llar gapdagi ma'nolariga qarab o'tgan zamon shakllarida ham kelishlari mumkin.

Masalan:

می خواستم او را ببینم – Uni ko'rmoqchi edim.

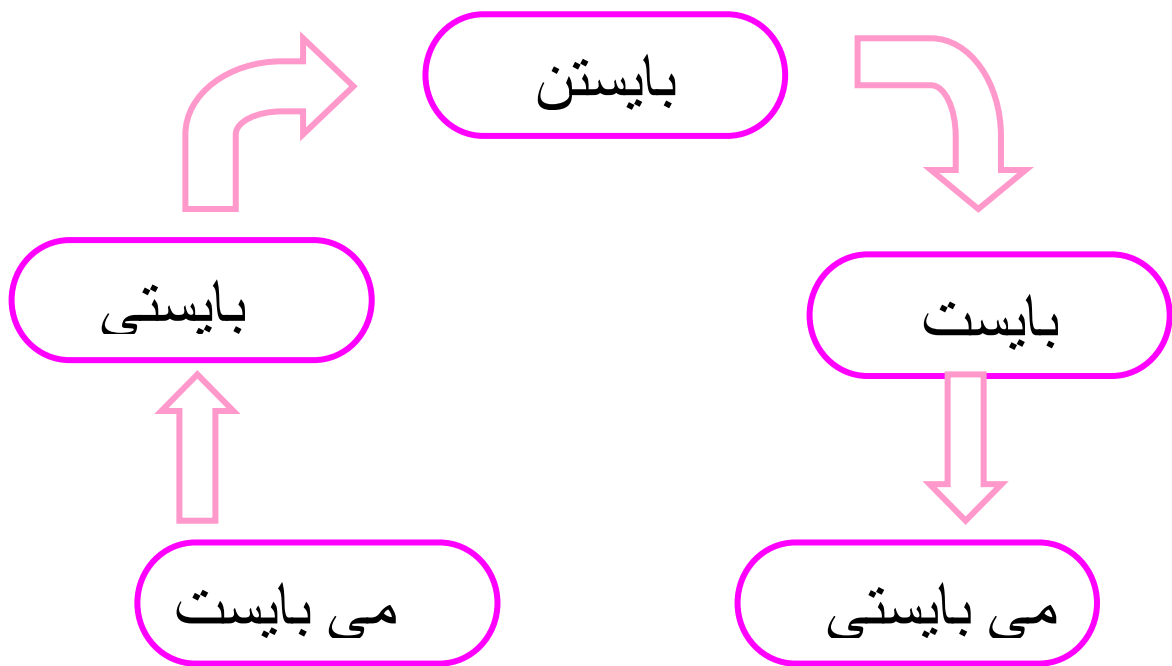
تو چه خواستی بگویی – Sen nima demoqchi eding?

نه Modal ma'nodagi fe'llarning bo'lishiz shaklida inkor yuklamasi modal fe'lga qo'shiladi:

من حالا نمی خواهم شطرنج بازی بکنم. – Men hozir shaxmat o'ynashni istamayman.

من نمی توانم امروز سر درس بیایم. – Men bugun darsga kela olmayman.

تو نباید این کار را بکنی. – Sen bu ishni qilishing kerak emas.

Masalan:

Men soat ikkida kelishlari kerak edi. – انها می بایستی ساعت دو بیایند

Eslatma!

باید → sinonimi بایست ، بایستی

باید بیاید

بایست بیاید

بایستی بیاید

Kelishi karak